

Традиція зображення монархень Великобританії в декоруванні тонкої кераміки кінця XVII–XX століть

Ольга Деточка

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

Анотація. *Мета статті* полягає в розкритті специфіки традиції зображення монархень Великої Британії в декоруванні фарфору-фаянсу періоду кінця XVII–XX ст. *Результати дослідження.* Визначено, що перші встановлені вироби з означеним штибом оздоблення датуються 1690 і 1702 роками, перший присвячений постаті королеви Англії, Шотландії й Ірландії — Марії II (1689–1694). Другий ранній твір зображує її наступницю Анну (1702–1707). Водночас зацікавленість продукуванням місцевого фарфору-фаянсу з'явилася за часів королеви Шарлотти (1761–1718), що вплинуло на розвиток традиції зображення правительок Англії в оздобленні місцевих творів. З'ясовано, що звичай втілення образів монархень набув розквіту за часів королеви Вікторії (1837–1897). Цю тенденцію зумовили такі чинники: активна діяльність і розширення асортименту британських тонкокерамічних мануфактур; пошук власних самобутніх мотивів декорування, які поступово звільнялися від впливу шинуазрі. Визначено, що масового поширення традиція зображення королев зазнала вже в період правління Єлизавети II (1953–2022). Встановлено, що окреслений мотив декорування був репрезентований низкою таких знаних тонкокерамічних мануфактур і заводів Британії, як Дербі, Веджвуд, Вурстер, Споуд, Аддерлі. *Наукова новизна* полягає в систематизації й уточненні інформації щодо застосування мотиву зображення монархень в оздобленні тонкої кераміки Великобританії, зокрема періоду кінця XVII–XX ст. *Висновки.* На основі здійсненого дослідження можна стверджувати, що мотив зображення королев є особною віхою варіацій декорування, притаманних мистецтву фарфору-фаянсу Англії. Серед художньо-промислових осередків, які систематично зверталися до традиції зображення монархень Туманного Альбіону, належать Вурстер, Веджвуд, Споуд, Доултон й окремі менш відомі майстерні Стаффордширу. Визначено, що ілюстрування сюжету королівських персоналій було більш притаманне оздобленню декоративних блюд, чашок і кубків, меншою мірою використовувався в декоруванні статуеток і медальйонів.

Ключові слова: фарфор; фаянс; кам'яна маса; мистецтво; композиція; монарх; Англія; кінець XVII–XX століть

Для цитування

Деточка, О. (2023). Традиція зображення монархень Великобританії в декоруванні тонкої кераміки кінця XVII–XX століть. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*, 49, 8–16. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.49.2023.293277>

Вступ

Відомо, що фарфор набув значного поширення в Європі, починаючи з кінця XVI ст. Це було нерозривно пов'язано з діяльністю Ост-Індської компанії й зростанням її можливостей на Євразійському континенті. Спочатку її очолювала Голландія, а наприкінці 1600 р. було засновано Британську Ост-Індську компанію, яка майже триста років забезпечувала безперервний рух фарфору та

фаянсу з Далекого Сходу на європейські території (Samford, 1997).

Водночас висока вартість і складність експортування зумовлювали поширення тонкої кераміки переважно серед заможних верств населення. Відповідно, першими поціновувачами «білого золота» були монархи провідних європейських країн, зокрема Англії. Згодом захоплення китайською порцеляною перетворилося на її колекціонування й зростання попиту на її імітації.

Проте, на відміну від правителів Німеччини чи Франції, англійські монархи фінансово не підтримували місцевих виробників кераміки, надаючи перевагу виробам з Китаю. Тому в оздобленні раннього британського «білого золота» довгий час домінували мотиви шинуазрі. Згодом джерелом інспірації були вироби Близького Сходу і Японії, які також були даниною віяння моди.

Натомість такі англійські виробництва, як Боу, Брістоль, Вустер і Споуд, самостійно працювали над пошуком і вдосконаленням рецептури твердого фарфору і в процесі виготовлення продукції поєднали китайські мотиви з місцевими. Згодом декорування збагачувалося й запозиченими сюжетами континентальної Європи, зокрема Майсену й Севру. З-поміж них насамперед варто виділити такі, як ботанічні композиції, натхненні «Флора Данікою»; пейзажі з архітектурою та античними руїнами; анімалістичні та геральдичні зображення. Водночас одні з мотивів використовувалися в певний період під впливом тогочасних смаків, інші й досі залишаються справжньою класикою оздоблення фарфору (Школьна, 2019, с. 281).

Зображення монархів можна простежити в декоруванні виробів чи не в кожній фарфоровій мануфактурі Англії. Проте вони не належать до жодної класифікації видів оздоблення й не були зумовлені швидкоплинним віянням моди. Ціла низка виробів британського фарфору-фаянсу початку XVIII – середини XX ст. є яскравим підтвердженням появи й розвитку тенденції зображення королівських персоналій. Слід зазначити, що до мотиву ілюстрування образів монархів у прото-дизайні творів зверталися від початку фабрикації місцевої тонкої кераміки й до сьогодні, що визначає актуальність теми.

Аналіз попередніх публікацій. Фундаментальною працею щодо типології видів оздоблення англійської тонкої кераміки є робота Д. Кушона (J. Cushion & M. Cushion, 1992) «Британський фарфор». У ній автор демонструє варіації декорування, які використовувалися на фарфорових мануфактурах і заводах протягом XVIII – кінця XX ст. Водночас він подає короткий змістовий огляд особливостей застосування мотивів оздоблення в контексті діяльності виробництв.

З-поміж найбільших видових груп декорування автор визначає такі, як композиції шинуазрі (побутові сцени, китайські квіти, «блакитна верба», фазани), ботанічні композиції, морська тематика, анімалістичні та природні форми (запозичені з Майсену), місцеві пейзажі, міфологічні сюжети, зображення політичних і військових діячів. Серед останнього виду представлені зразки із зображенням правителів Англії, зокрема чайна пара вироб-

ництва Дербі 1761 року з портретами королівського подружжя Чарльза II і Шарлотти.

Важливою роботою на тему зображення персоналій королівської сім'ї в декоруванні фарфору-фаянсу Англії є праця британського автора Хелліна Лінкольна (Hallinan, 1997) «Королівські пам'ятки», в якій загально й хронологічно розглядаються твори декоративного мистецтва, яким притаманний «королівський» сюжет в оздобленні. Детально схарактеризовані твори тонкої кераміки, які належать до часів правління, починаючи від Чарльза II (1660–1680) й до Єлизавети II (1953–2022). Праця містить цілу галерею зразків формотворення й декорування на цю тему та репрезентує продукцію таких виробництв Британії, як Дербі, Доултон, Вурстер, Споуд.

Проте в роботі Л. Хелліна (Hallinan, 1997) інформацію подано досить стисло й здебільшого зосереджено на біографії постатей правителів. Поза увагою залишилися джерела інспірації й варіативність використаних технік декорування. Крім цього, серед зразків тонкої кераміки, які розглядає автор, представлено не всі мануфактури й заводи, які зверталися до мотиву зображення монархів Великобританії.

Слід згадати й другу роботу Л. Хелліна (Hallinan, 1995) «Пам'ятки Британії: королівські, політичні, військові і спортивні». Вона містить цінну інформацію для осягнення загальної тенденції зображення правителів і політичних діячів Англії. Зокрема, найбільш детально розглянуті твори декоративного мистецтва, в оздобленні яких оспівувався образ королеви Вікторії (1837–1887).

Для узагальнення й систематизації мотивів декорування порцеляни Британії важливою є розвідка британця Девіда Беттіса (Battie, 1994) «Фарфор XIX–XX століть». Ця робота є своєрідним путівником із особливостей формотворення й оздоблення фарфору XIX–XX ст., що дозволяє простежити сюжети, які домінували в означений період і класифікуються як окремі види прото-дизайну. Крім того, автор описує варіації декорування фарфору-фаянсу британських мануфактур, які були віянням моди й продукувалися короткий проміжок час.

У праці Беттіса (Battie, 1994) серед охарактеризованої інформації щодо варіацій оздоблення тонкої кераміки практично відсутні згадки, які були б пов'язані з трактуванням королівського образу. Єдиним твором на цю тематику є пара статуеток із м'якого фарфору, присвячена королівському подружжю Георга III і Шарлотти.

Натомість публікація «Фарфор: історія з серця Європи» британської авторки С. Мерхед (Marchand, 2020) дозволяє простежити асортимент,

який домінував у продукуванні тонкої кераміки наприкінці XIX ст. Мерхед (Marchand, 2020) зазначає, що найбільший попит мали декоративні блюда, чайні й кавові сервізи. Такий запит поціновувачів дороговартісного посуду вплинув і на адаптування мотивів декорування. Унаочненням цього може бути трансформація традиції зображення королівських персоналій не в форматі дрібної пластики, як це було поширено до останньої третини XIX ст., а у формі розписів й одрукування.

Варто згадати про важливість каталогів аукціонів антикваріату, зокрема Сотбісу, де представлено маловідомі твори з зображенням монархень у прото-дизайні фарфору-фаянсу. Вироби, які репрезентовані в каталогах аукціонного дому Сотбіс, наразі знаходять у приватних колекціях, що унеможливує їхнє детальне вивчення. Натомість світліни фарфорових творів і стислі експлікації до них щодо маркувань і періодів виконання дозволяють зрозуміти особливості тенденцій декорування.

Крім того, розширюють базу джерельного дослідження електронні архіви музеїв, зокрема музею Вікторії й Альберта, музею Споуду у Великій Британії, художнього музею Метрополітен у США (Moon, 2021).

Метою статті є розкриття особливостей традиції зображення монархень Британії в декорванні тонкої кераміки періоду кінця XVII–XX ст.

Методологія дослідження базується на мистецтвознавчому аналізі творів голландського походження кінця XVII ст. та британських мануфактур першої половини XVIII–XX ст. Застосовано аксіологічний, історико-порівняльний та історико-культурний методи, які дозволяють глибше розкрити особливості зображення королівських персоналій у декорванні «білого золота». Важливим для розкриття теми є історико-хронологічний метод, який дозволяє послідовно показати специфіку виникнення й історії розвитку традиції зображення монархень, охарактеризувати її трансформації в оздобленні тонкої кераміки.

Крім цього, було використано крос-культурний аналіз для порівняння творів фарфору-фаянсу, які продукувалися протягом означеного періоду на різних виробництвах Великобританії.

Результати дослідження

Відомо, що першими поціновувачами й колекціонерами фарфору в Європі були монархи, а з поширенням «білого золота» — й заможні верстви населення. Так, королева Англії й Ірландії Єлизавета I (1558–1603) отримувала фарфор як коштовні подарунки від послів. Крім того, була

відомою її звичка дарувати східні тонкостінні вироби шанованим гостям. Наступниця Єлизавети I, королева Англії, Шотландії і Ірландії Марія II (1662–1694), заснувала в Кенсінгтонському палаці першу в Британії колекцію біло-блакитної порцеляни, яка складалася з китайських і японських виробів. Станом на 1697 р. приватне зібрання в палаці налічувало 7800 фарфорових виробів. Крім того, тонкокерамічні вази, декоративні блюда й фігурки Піднебесної оздоблювали приватні апартаменти королеви (Alayrac-Fielding, 2012).

Згодом мода колекціонування «білого золота» Сходу поширилася не тільки серед правителів, а й серед аристократичної знаті, й спонукала до започаткування подібних зібрань фарфору-фаянсу. Цебто, вже в XVIII ст. панувала традиція колекціонування фарфору як показника багатства й вишуканого смаку (Sloboda, 2010).

Зацікавленість монархів «білим золотом» не залишилася поза увагою європейських виробників. Протягом багатьох століть прото-дизайнери фарфору-фаянсу в сюжетах декорування зверталися саме до образів правителів. Дні коронації, ювілеї, перемоги в тогочасних війнах надихали художників на окремі твори і серії виробів. Водночас перші з них репрезентовані широкою низкою форм і втілені в різних техніках декорування.

Так, ранніми творами, присвяченими посталям монархень, зокрема королеві Англії, Шотландії й Ірландії Марії II, є вироби славнозвісного Делфу 1690 р. Хоча вони маловідомі, як для такої званої мануфактури Голландії, але належать до рідкісних за своєї специфікою декорування.

Зразком тогочасних творів місцевого виробництва є блюдо-чаржер 1702 р. (Рис. 1) із кам'яної маси, яке належить виробництву Ламбес. Центральним зображенням поліхромної композиції твору є портрет першої британської монархині Анни (1702–1714), який з обох боків обрамлює її монограма. Хоча декорування є досить стилізованим, що зумовлено специфікою тодішньої техніки глазурування, акцент зроблено саме на образі королеви. Крім монограми, важливою частиною образу є символи влади — корона, скіпетр і «хрестоносна куля» (держава). Вказані елементи підкреслюють, що зображено не просто жіночі подоби, а саме правительку.

Натомість, у другій половині XVIII ст. монархи Англії все більше цікавилися виробництвом місцевого фарфору, технологічними відкриттями й різноманітним варіантам декорування. Так, королівське подружжя Георг III і Шарлотта були першими, хто не тільки виявив інтерес до продукування тонкої кераміки, а й вплинули на мотиви її оздоблення. Як відомі поціновувачі тонкостін-

ного фарфору, вони мали велику колекцію східних і європейських зразків. Проте, на відміну від своїх попередників, цікавилися не тільки збирання керамічних творів, а й впливали на виробництво посуду, зокрема Флайту і Веджвуду.

Втілення образу королеви Шарлотти можна побачити вже на перших зразках раннього фарфору англійського походження. Однією з них є чаша 1763 р., яка виготовлена на території Стаффордширу; точна назва художнього осередку не відома через відсутність маркування (Рис. 2). Сам портрет монархині репрезентовано в техніці одрукування в темно-пурпурних кольорах за відомою гравюрою британського митця Роберта Хенкука (1730–1817). Дзвоноподібна форма чаші й відсутність ручки вказують на тривалий зв'язок із формотворенням східних взірців посуду. Водночас мотив оздоблення й техніка виконання є більш англійськими.

Рис. 1. Королева Анна. Блюдо-чаржер. Кам'яна маса. Розпис емалевими фарбами. Англія. Ламбес (територія Лондону). 1702–1715 рр. Джерело: (*Dish*, n.d.)

Рис. 2. Королева Шарлотта. Чашка. М'який фарфор. Надглазурне одрукування темно-пурпурним кольором. Автор прото-дизайну Хенкук. Англія. Виробництво невідоме. 1763 р. Джерело: (*Hancock*, n.d.)

Результатом візитів короля Георга III й королеви Шарлотти на виробництва тонкої кераміки Флайту й Веджвуду був безпосередній вплив на прото-дизайн самої продукції. Про це свідчить історія виникнення королівсько-бузкового візерунка, який спершу називався блакитно-бузковим. 1788 р. королівське подружжя ознайомлювалося з асортиментом заводу Флайт, специфікою технології виготовлення раннього фарфору й різноманіттям його оздоблення. Королева Шарлотта настільки вподобала один із візерунків, що художник Флайту змінив найменування цілої серії декорування (Hallinan, 1997).

Принагідно потрібно зазначити, що подібні візити на порцелянові виробництва королівська пара робила досить часто, зокрема й на досить невеличкі місцеві підприємства. До прикладу, компанія Веджвуду в Стаффордширі, яка існує й сьогодні, була одним із них. 1759 р., на ранніх етапах існування майстерні Веджвуда, королева Шарлотта була першою, хто високо оцінив його продукцію й стала однією з найшановніших замовниць. 1766 р. Джозайя Веджвуд отримав титул «Кераміст Її Величності», а фаянсовий посуд кремового відтінку й досі має назву «королівський» (Beck, 2016).

1817 р. королева здійснила й приватний візит до лондонських виставкових залів Споуду, де замовила сервіз й окремі твори цього виробництва. Проте жодних записів щодо обраного дизайну та виконання замовлення не збереглося (Woolliscroft, 2013).

Безумовно, однією із найяскравіших персоналій у мистецтві Англії є королева Вікторія. Її постаті була присвячена низка творів фарфору-фаянсу різноманітного гатунку й авторства, знаних і маловідомих мануфактур і заводів з усієї Великобританії. Незначна кількість таких виробів присвячена юності правительки, а переважна частина — року коронації, ювілеям правління, зокрема 1887 р. Принагідно варто зазначити, що й після смерті монархині її образ продовжував оспівуватися в тонкокерамічному мистецтві.

З-поміж поширених форм, у яких використано зображення королеви, були насамперед фарфорові статуетки різноманітного розміру. Але найбільш значущим для втілення тематики є реалістичні та стилізовані портрети, виконані в техніці одрукування, зокрема на поверхнях кувалів, чашок, тарілок і згодом цілих серій посуду. Крім того, в продукції Веджвуду й Споуду існують варіації зображення королеви Вікторії у формі плакеток, рельєфних медальйонів із яшмової кам'яної маси (Hallinan, 1995, pp. 69–70).

Рис. 3. Блюдо. Кістковий фарфор. Одрукування червоною фарбою. Англія. Вурстер. 1887 р. Джерело: (*Plate 1887*, n.d.)

Рис. 4. Чаша. Фарфор. Одрукування. Англія. Доултон. 1887 р. Джерело: (*Unique Burslem 1887 Presented*, n.d.)

Так, ранні твори із декоруванням, присвяченим постаті Вікторії, були виготовлені в майстернях Стаффордширу та Свонсі в Уельсі наприкінці 1830-х рр.. Один із перших датованих виробів демонструє образ молодої королеви. Останній виріб цього ж виробництва репрезентований у формі фігуристатуетки в день коронації Її Величності 1837 року.

Репліки митців-керамістів на тему зображення сюжетів із монархинею були досить різноманітними. Одним із відомих виробів є блюдо Вурстера 1887 р. з твердого фарфору (Рис. 3), оздоблення якого виконано в техніці одрукування червоними фарбами. Головним у композиції є портрет королеви Вікторії, ошатно обрамлений флористичними орнаментами, немов лавровим вінком.

Другим художньо цікавим та нетиповим твором із означеним штибом декорування є чаша з кісткового фарфору Доултону (Рис. 4). Зображення королеви представлено в двох іпостасях — юної принцеси й уже знаної правительки Вікторії в її золотий

ювілей 1887 року. Оригінальне трактування сюжету тут вдало доповнює улюблена техніка англійців кінця XIX ст. — одрукування.

Загалом, у другій половині XIX століття традиція зображення монархів у декоруванні фарфору-фаянсу була досить поширеною й прибутковою для підприємств (Sandon, 1999). Саме тому, крім втілення образів нинішніх правителів, існувала й тенденція відтворення в оздобленні їхніх владних попередників. Так, у своїх творах Джозайя Веджвуд неодноразово апелював до однієї з яскравих представниць династії Тюдорів — Єлизавети I (Nachesku, 2017).

Одним із найвиразніших творів із її зображенням є камея з погрудним портретом правительки, виконана з яшмової кам'яної маси (Рис. 5). На небесно-блакитному тлі, попри розмір виробу, виконано досить детальний барельєфний портрет королеви. Обрамляє композицію сферична рама вохристого забарвлення.

Рис. 5. Медальйон. Рельєфний портрет Єлизавети I. Яшмова кам'яна маса. Виробництво Веджвуд і Бентлі. Англія. Друга половина XVIII ст. Джерело: (*Cameo Elizabeth I*, n.d.)

Другою вагомою персоналією в мистецтві сучасного фарфору-фаянсу Англії є королева Єлизавета II. Чималу кількість творів присвячено її постаті в найрізноманітніших інтерпретаціях. Звичайно, не всі вони належать до мистецтва «білого золота», оскільки на хвилі популярності з метою отримання прибутку випускалася сувенірна продукція масового виробництва й створювалися копії відомих творів різного гатунку (Battie, 1994).

Якщо розглядати справді ціннісні твори, то до ранніх належать фарфорові статуетки виробництва Вурстера першої половини XX ст. Згодом значущими й еталонними можна вважати низку виробів, присвячених дню коронації Єлизавети фабрикації таких провідних мануфактур і заводів, як Веджвуд, Вурстер, Споуд і Сток-он-Трент.

Для порівняння характеру трактування єдиного мотиву розглянемо дві чаші 1953 р. (Рис. 6). Перша — фаянсова, виробництва Доултон, має подвійну ручку й дослівно з англійської перекладається як «прекрасна чаша». Композиція складається з зображення королеви верхи на коні на тлі пейзажу, обрамлена флористичним декором і відповідним написом. Завершує образ символ корони та дата коронації — «1953 рік». Оздоблення виконано в техніці одрукування чорними фарбами з ніжно-пурпурними елементами.

Рис. 6. Чашка «Lovely cup». Фаянс, друк. Дизайн Мілнера Грейя. Доултон. Англія. 1953 р. Джерело: (Grey, n.d.)

Оздоблення поверхні другої чаші 1953 року репрезентоване в техніці одрукування, проте в більш реалістичній манері. Образ втілений на тонкостінному фарфору у вигляді монохромного фотографічного зображення портрета Єлизавети, подібно до сучасних принтів. Водночас додаткове оздоблення виконане поліхромним розписом емалевими фарбами, незмінним у своєму композиційному розміщенні є символ володарювання. Ошатності й багатства твору додає часткова позолота на краях чаші й на ручці.

У більшості розглянутих публікацій, зокрема в дослідженнях «Пам'ятки Британії: королівські, політичні, військові і спортивні» і «Королівські пам'ятки» Лінкольна, «Фарфор: історія з серця Європи» Мерхед описані здебільшого виробництва таких знаних мануфактур, як Вустер, Ведвуд, Споуд. У зв'язку з цим представлено недостатньо інформації щодо творів із «королівським» мотивом невеликих або менш відомих осередків.

Так, тонка кераміка Аддерлі мало представлена в розкритті теми різноманіття мотивів декорування, хоча виробники підприємства й зверталися до різних сюжетів оздоблення фарфору-фаянсу. Унаочненню цього може бути блюдо 1953 року

Аддерлі, яке містить силуетний портрет королеви, декорований по колу рослинним орнаментом і написами. Подібна варіація композиції раніше простежувалася й у прото-дизайні Вурстера, зокрема в аналогічному зображенні монархині Вікторії 1887 року. Проте композиція Аддерлі є більш витонченою й лаконічною в трактуванні вже знаної теми.

Загалом, схарактеризовані твори є малою частиною галереї фарфору-фаянсу, присвяченого дню коронації Єлизавети II. Проте вони яскраво унаочнюють різноманіття художніх рішень мотиву й варіації технік, які застосовувалися британськими виробництвами для втілення одного образу. (Hanscombe & Kitson, 2012).

У другій половині ХХ ст. трактування мотиву зображення персоналії королеви Єлизавети II постійно змінювалося й уже не обмежувалося висвітленням виключно сюжету коронації чи ювілеїв. Зокрема, в декоруванні фарфору були втілені й біографічні фрагменти життя королівської сім'ї та безпосередньо хобі Єлизавети. Це яскраво ілюструє статуетка 1967 року (Рис. 7), яка зображує молоду королеву верхи.

Рис. 7. Фігура королеви Єлизавети II верхи на коні. Кістковий фарфор. Розпис емалевими фарбами. Дерев'яна підставка. Англія. Вурстер. Автор: Генрі Девіс. Джерело: (Davis, n.d.)

Відповідний одяг жокея й амуніція коня вказують на те, що це не звичайний фантазійний образ, а детальне трактування справжнього захоплення монархині.

Висновки

Доведено, що першими поціновувачами фарфору на початку ХVIII ст., а згодом спонсорами

й замовниками були монархи Великої Британії. Встановлено, що традиція зображення правителів не репрезентована окремим штибом декорування, проте активно застосовувалася в оздобленні тонкої кераміки протягом кінця XVII–XX ст. Унаочненням цього можуть бути твори Дербі, Веджвуду, Вурстеру, Аддерлі, Споуду тощо.

Спочатку портретні зображення правителів в оздобленні фарфору-фаянсу виконувалося на європейських мануфактурах, зокрема Делф, на замовлення королівського двору Англії. Водночас уже з першої половини XVIII ст. воно застосовувалося й у місцевому виробництві. Першим таким датованим твором є блюдо з зображенням королеви Марії II. Слід зауважити, що найбільш відомим є блюдо-чарджер виробництва Ламбес, яке демонструє постать монархині Анни 1702 р. Загалом, до ранніх творів місцевого походження, які увінчують образи правителів, належать вироби з кам'яної маси; з 1761 р. — з фарфору й фаянсу різного гатунку.

Слід зазначити, що, окрім втілення образів монархинь у декоруванні порцеляни, існував і значний вплив королівської сім'ї на збагачення мотивів її прото-дизайну. Можна відзначити роль королеви Шарлотти в діяльності таких мануфактур, як Флайт, Веджвуд і Споуд.

Визначено, що в оздобленні тонкої кераміки Англії домінують персоналії королев Вікторії й Єлизавети II. Монархиням присвячено низку виробів знаних мануфактур і заводів фарфору-фаянсу Великої Британії, здебільшого Споуду, Вурстеру й Аддерлі. Водночас репрезентовані вироби з використанням різних технік декорування — монохромний та кольоровий розпис емалевими фарбами, рельєф, підглазурне одрукування. Однак зауважимо, що англійські керамісти наприкінці XIX ст. найчастіше апелювали до одрукування.

Зібрання, які містять значну кількість зразків «білого золота» з означеною специфікою зображення, представлені в колекціях Англії, зокрема в Музеї Вікторії й Альберта, Національному музеї Британії. Значущими є зібрання невеликих музеїв, присвячених діяльності таких виробництв, як Веджвуд, Споуд, Вурстер.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в загальній класифікації видів декорування традиція втілення образів монархів розглянуто здебільшого в контексті зображення політичних і військових діячів. Зокрема, простежувалося це в оздобленні чашок, кубків і таць, які випускали провідні виробники фарфору-фаянсу Англії з другої половини XVIII. Проте, враховуючи значну кількість таких виробів, мотив можна виокремити як осібну віху, притаманну саме мистецтву англійської тонкої кераміки.

Новизна дослідження полягає в уточненні першопричин, які спонукали художників до зображення монархинь Британії; було розширено й уточнено перелік виробництв, які зверталися до цієї теми. Враховуючи, що в другій половині XIX ст. європейські виробництва фарфору-фаянсу орієнтувалися на формотворення й декорування англійських творів, не виключеним є й досліджений сюжет.

Крім того, тенденція зображення монархів і надалі спостерігається в декоруванні фарфору-фаянсу Великої Британії. Отже, в подальшому цей мотив буде доповнюватися новими трактуваннями образів і новими техніками виконання, що робить можливими *подальші перспективи дослідження* теми, але вже в сучасному тонкокерамічному мистецтві.

Список посилань

- Школьна, О. В. (2019). Британський фарфор і фаянс у музейних колекціях Лондона. В *Другий Всеукраїнський Музейний Форум* [Матеріали конференції] (с. 280–283). Центр пам'яткознавства.
- Alayrac-Fielding, V. (2012). From the curious to the "artificial": The meaning of oriental porcelain in 17th and 18th-century English interiors. *Miranda*, 7. <https://doi.org/10.4000/miranda.4390>
- Battie, D. (1994). *Guide to understanding 19th & 20th century British porcelain: Including fakes, techniques and prices*. Antique Collector's Club.
- Beck, B. (2016). Wedgwood was his name, Jasperware was his game. *The National Button Bulletin*, 12, 252–161. https://www.wmoda.com/wp-content/uploads/2018/08/Wedgwood_252-261_all_4.pdf
- Cameo Elizabeth I* [Image]. (n.d.). The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/199105>
- Cushion, J. P., & Cushion, M. (1992). *A collector's history of British porcelain*. Antique Collectors' Club.
- Davis, H. (n.d.). *Princess Elizabeth on Tommy* [Image]. Museum of Royal Worcester. <https://www.museumofroyalworchester.org/discover-learn/collections/princess-elizabeth-on-tommy/>
- Dish* [Image] (n.d.). The British Museum. https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1887-0307-E-151
- Grey, M. (n.d.). *Loving cup 1953* [Image]. Victoria and Albert Museum. <https://collections.vam.ac.uk/item/O1303478/loving-cup-milner-gray/-loving-cup-milner-gray/>
- Hallinan, L. (1995). *British commemoratives: Royalty, politics, war, and sport*. Antique Collector's Club.
- Hallinan, L. (1997). *Royal commemorative*. The Shire Book.
- Hancock. (n.d.). *Queen Charlotte mug* [Image]. Museum of Royal Worcester. <https://www.museumofroyalworchester.org/discover-learn/collections/queen-charlotte-mug/>

- Hanscombe, S., & Kitson, D. (2012). The Grubbe Plates Revisited. *English Ceramic Circle*, 22, 231–251.
- Marchand, S. L. (2020). *Porcelain: A History from the Heart of Europe*. Princeton University Press.
- Moon, I. (2021). Unhomely: Redening the British Decorative Arts. *British Art Studies*, 21. <https://doi.org/10.17658/issn.2058-5462/issue-21/imoon>
- Nachesku, A. (2017). Fragile Relics: "Cardinal Wolsey's Porridge Bowl" and the Biographies of 16th Century Chinese Porcelain Objects. *Christ Church Library Newsletter*, 13, 31–36.
- Plate 1887 [Image] (n.d.). Victoria and Albert Museum. <https://collections.vam.ac.uk/item/O77581/plate-unknown/>
- Samford, P. M. (1997). Response to a Market: Dating English Underglaze Transfer-Printed Wares. *Historical Archaeology*, 31(2), 1–30. <http://www.jstor.org/stable/25616524>
- Sandon, J. (1999). *The dictionary of Worcester porcelain* (Vol. 1: 1751–1851). ACC Art Books.
- Sloboda, S. (2010). Displaing materials: porcelain and natural history in the Duchess of Portland's museum. *Eighteenth-Century Studies*, 43(4), 455–472. <https://doi.org/10.1353/ecs.0.0159>
- Unique Burslem 1887 Presented by Sir Henry Doulton to Aimé Laussedat [Image]. (n.d.). Proantic. <https://www.proantic.com/en/766521-unique-burslem-1887-presented-by-sir-henry-doulton-to-aime-laussedat.html>
- Woolliscroft, P. (2013, December 16). Spode, Christmas, Queen Charlotte and a New Bridge. *Spode History*. <https://spodehistory.blogspot.com/2013/12/spode-christmas-queen-charlotte-and-new.html>
- Dish [Image] (n.d.). The British Museum. https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1887-0307-E-151 [in English].
- Grey, M. (n.d.). *Loving cup 1953* [Image]. Victoria and Albert Museum. <https://collections.vam.ac.uk/item/O1303478/loving-cup-milner-gray/-loving-cup-milner-gray/> [in English].
- Hallinan, L. (1995). *British commemoratives: Royalty, politics, war, and sport*. Antique Collector's Club [in English].
- Hallinan, L. (1997). *Royal commemorative*. The Shire Book [in English].
- Hancock. (n.d.). *Queen Charlotte mug* [Image]. Museum of Royal Worcester. <https://www.museumofroyalworcester.org/discover-learn/collections/queen-charlotte-mug/> [in English].
- Hanscombe, S., & Kitson, D. (2012). The Grubbe Plates Revisited. *English Ceramic Circle*, 22, 231–251 [in English].
- Marchand, S. L. (2020). *Porcelain: A History from the Heart of Europe*. Princeton University Press [in English].
- Moon, I. (2021). Unhomely: Redening the British Decorative Arts. *British Art Studies*, 21. <https://doi.org/10.17658/issn.2058-5462/issue-21/imoon> [in English].
- Nachesku, A. (2017). Fragile Relics: "Cardinal Wolsey's Porridge Bowl" and the Biographies of 16th Century Chinese Porcelain Objects. *Christ Church Library Newsletter*, 13, 31–36 [in English].
- Plate 1887 [Image] (n.d.). Victoria and Albert Museum. <https://collections.vam.ac.uk/item/O77581/plate-unknown/> [in English].
- Samford, P. M. (1997). Response to a Market: Dating English Underglaze Transfer-Printed Wares. *Historical Archaeology*, 31(2), 1–30. <http://www.jstor.org/stable/25616524> [in English].
- Sandon, J. (1999). *The dictionary of Worcester porcelain* (Vol. 1: 1751–1851). ACC Art Books [in English].
- Shkolna, O. V. (2019). Brytanskyi farfor i faians u muzeinykh kolektsiakh Londona [British porcelain and faience in the museum collections of London]. In *Druhyi Vseukrainskyi Muzeinyi Forum* [Second All-Ukrainian Museum Forum] [Proceedings of the Conference] (pp. 280–283). Tsentri pamiatkoznavstva [in Ukrainian].
- Sloboda, S. (2010). Displaing materials: Porcelain and natural history in the Duchess of Portland's museum. *Eighteenth-Century Studies*, 43(4), 455–472. <https://doi.org/10.1353/ecs.0.0159> [in English].
- Unique Burslem 1887 Presented by Sir Henry Doulton to Aimé Laussedat [Image]. (n.d.). Proantic. <https://www.proantic.com/en/766521-unique-burslem-1887-presented-by-sir-henry-doulton-to-aime-laussedat.html> [in English].
- Woolliscroft, P. (2013, December 16). Spode, Christmas, Queen Charlotte and a New Bridge. *Spode History*. <https://spodehistory.blogspot.com/2013/12/spode-christmas-queen-charlotte-and-new.html> [in English].

References

- Alayrac-Fielding, V. (2012). From the curious to the "artificial": The meaning of oriental porcelain in 17th and 18th-century English interiors. *Miranda*, 7. <https://doi.org/10.4000/miranda.4390> [in English].
- Battie, D. (1994). *Guide to understanding 19th & 20th century British porcelain: Including fakes, techniques and prices*. Antique Collector's Club [in English].
- Beck, B. (2016). Wedgwood was his name, Jasperware was his game. *The National Button Bulletin*, 12, 252–261. https://www.wmoda.com/wp-content/uploads/2018/08/Wedgwood_252-261_all_4.pdf [in English].
- Cameo Elizabeth I [Image]. (n.d.). The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/199105> [in English].
- Cushion, J. P., & Cushion, M. (1992). *A collector's history of British porcelain*. Antique Collectors' Club [in English].
- Davis, H. (n.d.). *Princess Elizabeth on Tommy* [Image]. Museum of Royal Worcester. <https://www.museumofroyalworcester.org/discover-learn/collections/princess-elizabeth-on-tommy/> [in English].

The Tradition of Portraying the Monarchs of Great Britain in the Decoration of Fine Ceramics of the Late 17th–20th Centuries

Olha Dietochka

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The aim of the article* is to reveal peculiarities of the tradition of portraying British monarchs in the decoration of porcelain and faience of the late 17th–20th centuries period. *Results.* It is determined that first installed products with a certain type of decoration date back to 1690 and 1702. The first one is dedicated to the figure of the Queen of England, Scotland and Ireland, Mary II (1689–1694). The second early work delineates her heir Anna (1702–1707). At the same time, the interest in the production of local porcelain and faience appeared during the time of Queen Charlotte (1761–1718). This influenced the development of the tradition of portraying the regents of England in the decoration of local works. It is found that the custom of embodying the images of monarchs flourished during the reign time of Queen Victoria (1837–1897). Such a tendency was determined by the following factors: active creativity and expansion of the range of British fine ceramic manufactories; the search for specific original decoration motifs, which were gradually freed from the chinoiserie influence. It is determined that the tradition of portraying queens was already widespread during the reign of Elizabeth II (1953–2022). It is established that the outlined decoration motif was represented by a number of well-known fine ceramic manufactories and factories in Britain, such as Derby, Wedgwood, Wurster, Spode and Adderley. *Scientific novelty* consists in systematization and clarification of information regarding the use of the motif of portraying monarchs in the decoration of British fine ceramics, in particular, of the late 17th–20th centuries period. *Conclusions.* On the basis of the conducted research, it can be avered that the motif of the queens' portraying is a separate type of decoration variations inherent in British porcelain and faience art. Among the artistic and industrial centers that systematically turned to the tradition of portraying the monarchs of The Foggy Albion were Wurster, Wedgwood, Spode, Doulton and some lesser-known Staffordshire workshops. It is determined that illustrating the plot of royal personalities was more inherent in the trimming of decorative dishes, cups and jugs, as compared to figurines and medallions where it was used to a lesser extent.

Keywords: porcelain; faience; stoneware; art; composition; monarch; England; the late 17th–20th centuries

Відомості про автора

Ольга Дєточка, аспірантка, Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна, ORCID iD: 0000-0002-6938-0051, e-mail: o.dietochka.asp@kubg.edu.ua

Information about the author

Olha Dietochka, PhD Student, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine, ORCID iD: 0000-0002-6938-0051, e-mail: o.dietochka.asp@kubg.edu.ua

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.